unus tantum gradus intereſſe videatur. Hoc enim cum cæleſtibus commune eſt, ut utrique Chriſtum Deum & hominem præſentem habeamus, ſed quo uno gradu ab eis diſtamus: illi præſentes beata viſione perfruuntur; nos præſentem, & tamen ab oculorum ſenſu remotum, ſacrorum myſteriorum admirabili integumento ſe occultantem, firma & conſtanti fide veneramur.

101 Objiciunt inſuper Calviniſtæ celebrem locum ex Auguſtino in Pſalm. 98. ubi Chriſtum ſic loquentem ad Capharnaitas inducit: *Spiritualiter intelligite quod locutus ſum: non hoc corpus quod videtis manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem quem fuſuri ſunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendavi vobis: ſpiritualiter intellectum vivificabit vos, caro autem non prodeſt quidquam.*

Verum hic locus recte explicatur a Divo Thoma hic quæſt. 73. artic. 1. ad 1. de corpore viſibili & paſſibili, ut tali, quale tunc erat: nam corpus Chriſti comedendum erat in aliena ſpecie, & impaſſibiliter ac inviſibiliter ſe habens. Nec obſtat quod utitur ibi Divus Auguſtinus pronomine demonſtrativo *Hoc*, & relativo *Quod*: nam familiare eſt ut his vocibus demonſtrentur & referantur res etiam ſecundum ſtatum aliquem & modum accidentarium, ut cum ille dicebat: *Non ſum qui fueram, &c.* Et Ambroſius lib. 2. de Pœnit. cap. 10. refert quemdam recte dixiſſe: *Ego non ſum ego*: quia mutaverat vitam & mores. Atque ita ſeipſum explicat Auguſtinus in Epiſt. ad Irenæum, verbis relatis de conſecrat. diſt. 2. cap. 45. *Non hoc corpus quod videtis manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt qui me crucifigent. Ipſum quidem, & non ipſum. Ipſum inviſibiliter, & non ipſum viſibiliter.*

102 Objiciunt etiam aliud Auguſtini teſtimonium, deſumptum ex libro 2. de peccatorum meritis cap. 26. ubi ſic ait: *Quod accipiunt, quamvis non ſit corpus Chriſti, ſanctum tamen eſt, quoniam ſacramentum.*

At ibi manifeſte loquitur Auguſtinus de pane Catechumenorum, quem vocat ſacramentum, lata & impropria ſignificatione, id eſt ſacrum ſignum, vel unitatis inter fideles, vel ipſius Euchariſtiæ & corporis Chriſti.

103 Denique objicitur illud Auguſtini tr. 25. in Joann. *Quid paras dentem aut ventrem? Crede, & manducaſti.* Et illud ex tr. 26. *Credere in eum, hoc eſt manducare panem vivum.*

Sed ad hæc facile reſpondetur, Auguſtinum ibi loqui de manducatione Chriſti ſpirituali, per fidem Incarnationis, non autem de Euchariſtia; nondum enim pervenerat ad locum Evangelii ubi agitur de hoc ſacramento, ut recte obſervavit Bellarminus.

ARTICULUS XIII.

Solvuntur argumenta ex rationibus humanis.

104 ARgumenta deſumpta ex rationibus humanis, quæ contra realem Chriſti in Euchariſtiam præſentiam objiciuntur ab hæreticis, ad quinque præcipua reduci poſſunt. Objiciunt enim in primis, repugnare quod accidentia in Euchariſtia ſine ſubjecto exiſtant cum inhærentia ſit de ratione accidentis, ſicut perſeitas eſt de ratione ſubſtantiæ. Secundo dicunt repugnare corpus humanum eſſe inextenſum localiter, cum extenſio localis ſit effectus formalis quantitatis, ſubindeque corpus Chriſti non poſſe intra parvam hoſtiam contineri, & multo minus poni in indiviſibili, ut docent Catholici. Tertio, aſſerunt repugnare quantitatem corporis Chriſti penetrare quantitatem panis & vini, & intra ipſam collocari; cum impenetrabilitas ſit de ratione corporis, & proprius effectus quantitatis. Quarto, contendunt implicare contradictionem, idem corpus indiviſum manens, ſimul exiſtere in pluribus locis, ſubindeque corpus Chriſti non poſſe eſſe in cælo empyreo ad dexteram Patris, & in terra in ſacramento Euchariſtiæ, & multo minus ſimul poni in pluribus altaribus per conſecrationem diverſarum ſpecierum. Demum dicunt, hac præſentia reali conceſſa, multa Chriſti majeſtate prorſus indigna admittenda eſſe, nempe Chriſtum aliquando in terram cadere, dentibus atteri, in ventrem & ſeceſſum ire, a muribus devorari, vel corrodi, putreſcere, ejus ſanguinem aceſcere, & tandem cremari: *Ecce quibus argumentis omnipotentiæ Dei humana contradicit infirmitas, quam poſſidet vanitas!* inquit D. Auguſtinus in ſimili lib. 22. de Civit. cap. 11. fere initio.

105 Reſpondeo primo, non eſſe judicandum de Euchariſtia, ſecundum principia philoſophiæ & ſenſus communis, cum hoc myſterium ſit ſupra rationem humanam, & philoſophiam Ariſtotelicam, & Deus plura poſſit præſtare, quam ratio noſtra ut poſſibilia apprehendere. Unde Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Joann. cap. 13. comparans Chriſtianos qui ex ſenſu volunt judicare de Euchariſtia, Capharnaitis, qui dixerunt: *Quomodo poteſt hic carnem ſuam dare ad manducandum?* Docet multis verbis, hanc vocem eſſe judaicam, & Chriſtiano indignam, & ad extremum lib. 4. in Joann. cap. 2. concludit his verbis: *Si vero tu etiam nunc e Judæa, quomodo clamans, libenter hanc tuam imperitiam ego ſecutus, quomodo de Ægypto exiviſti interrogabo, quomodo in ſerpentem Moſaica virga verſa fuit, quomodo lepra manus affecta, uno momento temporis in priſtinum ſtatum reſtituta iterum fuit, quomodo in naturam ſanguinis aquæ tranſierunt, quomodo patres tui per media maria, ut per aridam effugerunt, quomodo per lignum amaritudo aquarum in dulcedinem recidit, quomodo e lapide fontes aquarum fluebant, quomodo ſtetit Jordanis, quomodo ſolo clamore inexpugnabilis Hierico cecidit?*

Reſpondeo ſecundo ſigillatim ad ea quæ objiciuntur. 106
Ad primum quidem quod licet accidentia non poſſint naturaliter exiſtere ſine ſubjecto cui inhæreant, bene tamen ſupernaturaliter & de potentia Dei extraordinaria: non magis enim eſt de ratione accidentis alteri inhærere, quam de ratione ſubſtantiæ per ſe ſubſiſtere; quod enim inhærentia eſt in accidentibus, hoc hypoſtaſis ſeu ſubſiſtentia eſt in ſubſtantia: cur ergo, ſicut in myſterio Incarnationis humanitas Chriſti privatur propria hypoſtaſi & ſubſiſtentia, ut in altero, ſcilicet in Verbo, ſubſiſtat; non poterit divinitus quantitas panis & vini in Euchariſtia, carere inhærentia ſibi debita, & ſine ſubjecto exiſtere? Poteſtque id confirmari & illuſtrari ex Doctrina D. Baſilii, qui homil. 9. in Hexameron tradit prima die creatam eſſe lucem per ſe ſubſiſtentem, & ab omni ſubjecto ſeparatam. Verba ejus ſunt: *Primo die ipſa natura lucis producta eſt, quarto autem die, Solis corpus, ut eſſet illi primogenitæ luci vehiculum, eſt conditum.* Et infra ſubdit: *Itaque ne mihi dixeris fieri hæc non poſſe, ut lux a corpore Solis ſeparetur. Neque enim ego lucis a Solis corpore ſeparationem mihi ac tibi poſſibilem eſſe dico, ſed aſſerendum eſſe cenſeo, quæ mentis ſola agitatione, cogitationeque diſparari a ſe poſſunt, ea reipſa ſejungi facultate Creatoris utriuſque naturæ poſſe.* Idem docet Nazianzenus in oratione de novo die Dominico, & Theodoretus in quæſt. ſuper Geneſim, quæſt. 14. & 16.

Ad ſecundum dicendum, nullam implicare contradi- 107
ctionem, quod corpus aliquod liberetur ab extenſione locali ſibi connaturaliter debita: nam de eſſentia corporis non eſt extenſio illa actualis, & diſpoſitio partium in loco, ſecundum quamdam correſpondentiam ad illum; ſed extenſio tantum in ordine ad ſe, quæ conſiſtit in ipſa multitudine partium, ex quibus conſtat ipſius entitas, apta coextendi loco, & ſpatio diviſibili. Unde licet corpus Chriſti in Euchariſtia careat extenſione locali & ponatur in indiviſibili, non propterea deſinit habere duas aures, duo brachia, duos pedes, & quotquot partes habebat antea; neque propterea deſinit caput eſſe unicum immediate collo & non pectori; collum autem humeris & non pedibus, quamvis hæc omnia ſecundum locum ſimul ſint, & unico ſpatii puncto claudantur.

Porro quod corpus aliquod poſſit divinitus ab extenſio- 108
ne locali liberari, tum auctoritate Scripturæ, tum ratione probari poteſt. Chriſtus enim Matth. 19. Marci 10. Lucæ 18. teſtatur, Deum poſſe efficere ut camelus tranſeat per foramen acus: At non poteſt camelus tranſire per foramen acus, niſi locum non occupando, alioquin majus eſſet minus ſuo minori: Ergo divinitus poteſt corpus liberari ab extenſione locali ſibi connaturaliter debita. Ratio etiam ſuadet: Nam ut magnitudo ſua mole replet locum, & aliud corpus extrudit, ita corpus grave, ſua gravitate ponderat, & alia corpora deprimit: At fieri poteſt divinitus, ut corpus grave, ſua gravitate non ponderet, & alia corpora ſibi ſubjecta non deprimat, ut patet cum Chriſtus ſuper aquas ambulavit: Ergo etiam ſupernaturaliter & de potentia Dei abſoluta fieri poteſt, quod corpus aliquod privetur extenſione locali ſibi connaturaliter debita, & quamvis habeat extenſionem partium in ordine ad ſe, non tamen in ordine ad locum. Addo quod difficilius eſt, corpus quodcumque e nihilo creare, aut in nihilum redigere, quam in punctum ſpatii illud contrahere; & tamen certa fide credimus, duo prima a Deo effici poſſe; cur ergo tertium quoque divinitus eſſe poſſibile non credemus?

Iiſdem rationibus patet, poſſibilem eſſe penetrationem 109
dimenſionum ſupernaturaliter: tria enim corpori conveniunt, quorum unum ex altero connaturaliter ſequitur. Primum eſt habere partes extra partes. Secundum, coextendi & commenſurari loco. Tertium expellere ſeu extrudere aliud corpus ex loco, ſeu non pati ſecum aliquam magnitudinem in loco ſibi adæquato; & hoc tertium ſequitur ex ſecundo, ſicut ſecundum ex primo; ideo enim unum corpus non patitur aliud ſecum, quia replet totum locum; unde ſicut poteſt ſupernaturaliter aliquod corpus ab extenſione locali liberari, & eſſe extenſum in ordine ad ſe, abſque eo quod ſit extenſum in ordine ad locum, quia prius per Dei potentiam poteſt ſeparari a ſuo poſteriori, cum ab illo non dependeat eſſentialiter, ita & poteſt unum corpus occupare locum, & tamen non expellere aliud, quod dicitur proprie penetratio corporum. Unde SS. Patres communiter docent, Chriſtum de utero matris clauſo, intemerata videlicet

manente integritate carnis, exiiſſe; idque prædictum fuiſſe Ezechiel 44. ubi deſcribitur porta quædam clauſa, per quam ſolus Dominus intrat, hanc enim portam uterum ſemper clauſum Virginis Deiparæ eſſe docent Hieronymus in commentario hujus loci; & Ambroſius lib. de inſtitut. Virgin. cap. 7. *Quæ eſt porta* (inquit) *niſi Maria, ideo clauſa, quia Virgo? Porta igitur Maria, per quam Chriſtus intravit in hunc mundum, quando virginali fuſus eſt partu, & genitalia virginitatis clauſtra non ſolvit. Manſit intemeratum ſeptum pudoris, & inviolata integritatis duravere ſignacula, cum exiret ex Virgine.* Et cap. 8. *Hæc porta clauſa erit, & non aperietur: bona porta Maria, quæ clauſa erat, & non aperiebatur: tranſivit per eam Chriſtus, ſed non aperuit.* Aſſerunt etiam SS. Patres, Chriſtum poſt Reſurrectionem ſuam, intraſſe in cœnaculum januis clauſis, ſicut in nativitate ſua, ex utero clauſo Matris exierat: *Moli corporis* (inquit Auguſtinus ſerm. 159. de tempore) *ubi divinitas erat, oſtia clauſa non obſtiterunt: ille quippe non eis apertis intrare quo naſcente virginitas Matris inviolata permanſit. Integra ſunt omnia & obſerata* (ſubdit Hilarius lib. de Trinit.) *ſed ecce aſſiſtit medius, cui per virtutem ſuam univerſo ſunt pervia. Nihil cedit ex ſolido, neque per naturam ſuam aliquid tamquam lapſu inſenſibili ligna & lapides amittunt. Corpus Domini a ſeſe non deficit, ut ſeſe reſumat ex nihilo; & unde qui aſſiſtit in medio eſt?* Idem penetrationis miraculum eleganter declarat Cyrillus lib. 12. in Joann. exponens enim verba illa Joannis, *Cum ergo ſero eſſet die illo una ſabbatorum, & fores eſſent clauſæ, &c.* hæc ſcribit: „Obſeratis foribus in medio ſtetit Chriſtus, inæſtimabili quadam virtute, Deoque convenienti ſupra rerum ordinem, omnemque rationem humanam. Nemo enim dicat, quomodo, quæſo, in craſſo corpore cum eſſet Dominus, nullo tamen negotio, tametſi januæ clauſæ eſſent, penetravit; ſed apud ſe cogitet potius divinum Evangeliſtam haudquaquam hæc de aliquo noſtri ſimili dicere, ſed de eo potius qui Deo ac Patri aſſidet, atque omnia quæcumque vult facit. Oportebat enim cum Deus ſecundum naturam ſuam ſit, ac verus nequaquam ſubjacere rerum ordini, ſicuti res ab ipſo creatæ, ſed neceſſitati ipſi, & omnium quæ aguntur rationi dominari. Alioquin enim quo pacto mare pedibus ſuis ſubjiceret, fluctuſque ſicco pede tranſiret, neque enim noſtris corporibus aquæ ſubſternuntur; aut quomodo alia miracula virtute Deo convenienti ederet?" Et rurſus exponens verſum 26. ejuſdem capitis 20. Joannis, ait: „Apparuit iterum ſuis Diſcipulis mirabili ratione, ut Deus: non enim ſicuti nos aperiri ſibi fores ingredienti juſſit, ſed eo neglecto januam penetravit, & in media domo repente apparet &c.

Docent etiam SS. Patres, quod poſt Reſurrectionem generalem, corpora glorioſa ſanctorum, ratione doni ſubtilitatis, quo erunt prædita, alia corpora penetrabunt. Ita Auctor de cognitione veræ vitæ apud Auguſtinum cap. 45. ubi hæc ſcribit: *Corpus ſanctorum reſurget ſpiritale, quia velocitate, levitate, perſpicuitate ſpiritibus erit æquale, & omne ſolidum erit ei penetrabile; ſicut & corpus Domini, lapide clauſo ſurrexit, & januis clauſis intravit.* Idem docet Damaſcenus lib. 4. de fide cap. 28. his verbis: *Reſurget corpus ſpirituale, immutabile, ſubtile; hoc enim ſignificat ſpirituale, quale poſt Reſurrectionem corpus Domini erat, cum per januas clauſas tranſiret.* Item Anſelmus libro de ſimilitudinibus cap. 53. *Quicumque Angelis aſſimilabuntur, eorum quoque libertatem neceſſario aſſequentur. Itaque ſicut Angelis nihil obſiſtit, nec aliud eos impedire poteſt, vel conſtringere, quin pro velle ſuo cuncta penetrent liberrime; ita non erit aliquod obſtaculum quod nos retardet, nulla clauſula quæ nobis ullatenus obſtet, &c.* Demum Laurentius Juſtinianus libro de diſciplina & perfectione Monachorum c. 23. ſic habet: *Caro cum in hac vita degit & peregrinatur a Domino, animalis natura eſt; poſt vero Reſurrectionis gloriam, tota ſpiritualis efficietur, ita ut omne ſolidum ei ſit pervium; non clauſtris teneri poterit incluſa, non vinculis religata, non reſtricta cuſtodibus, ſed liberam ingrediendi & egrediendi ubique recipiet facultatem.* Ex quo patet ſolutio ad tertium.

110 Ad quartum vero dicendum, quod quamvis repugnet idem numero corpus eſſe ſimul in pluribus locis circumſcriptive, non tamen implicat quod ſit in uno circumſcriptive, & in pluribus aliis ſacramentaliter: unde corpus Chriſti poteſt eſſe præſens in cælo circumſcriptive, & ad dexteram Patris in propria ſpecie ſedere, & ſimul in terra ſacramentaliter poni in Euchariſtia, & in pluribus altaribus ſimul exiſtere, ut diſerte docet Tridentinum ſeſſ. 13. cap. 1. his verbis: *Docet ſancta Synodus, & aperte ac ſimpliciter profitetur, in almo Euchariſtiæ Sacramento poſt panis & vini conſecrationem, Chriſtum realiter ac ſubſtantialiter, ſub ſpecie illarum rerum ſenſibilium contineri: nec enim hæc inter ſe pugnat, ut ipſe Salvator noſter ſemper ad dexteram Patris in cælis aſſideat, juxta modum exiſtendi naturalem, & in multis nihilominus aliis locis ſacramentaliter præſens ſua ſubſtantia nobis adſit.* Idem tradunt SS. Patres: Baſilius enim in ſua Liturgia, ſic Chriſtum deprecatur: *Veni ad ſanctificandum nos, qui ſurſum Patri conſides, & hic nobis inviſibiliter coexiſtis.* Et Chryſoſtomus lib. 3. de Sacerdotio, ſub initium: *O miraculum* (inquit) *o Dei benignitatem! Qui cum Patre ſurſum ſedet, in illo ipſo temporis articulo omnium manibus pertractatur!* Item Gregorius Nyſſenus in orat. de Paſchate, ſic ait: *Sicut divinitas replet mundum, & tamen una eſt: ita Chriſtus innumerabilibus conſecratur, & tamen unum corpus eſt.*

Ratio vero a priori, cur licet repugnet idem numero 111
corpus circumſcriptive poni in pluribus locis, non implicet tamen illud fieri præſens ſacramentaliter in pluribus altaribus, eſt quia præſentia localis & circumſcriptiva ſumitur a quantitate, & eſt effectus formalis illius, ſaltem ſecundarius: unde cum effectus formalis ſecundarius multiplicari nequeat, immultiplicato primario, a quo eſſentialiter dependet; nec effectus formalis primarius multiplicari poſſit, niſi ipſa forma multiplicetur; quia effectus formalis primarius nihil aliud eſt quam ipſa forma, ut communicata ſubjecto, hinc fit quod non poſſint multiplicari præſentiæ locales & circumſcriptivæ, immultiplicata quantitate: cum autem unitas numerica corporis a quantitate ſumatur, implicat eam in uno & eodem corpore multiplicari. At vero præſentia ſacramentalis non a quantitate, ſed a converſione ſubſtantiæ panis in corpus Chriſti deſumitur; unde tot poſſunt dari præſentiæ ſacramentales, quot poſſunt poni converſiones: illæ vero, cum non tribuant unitatem numericam corporis Chriſti, ſicut quantitas, poſſunt in infinitum multiplicari, ipſo Chriſti corpore immultiplicato, & eodem numero permanente.

Quid ergo juvat (inquit P. Nicolai in notis ad art. 1. quæſt. 75.) *altercari, an in pluribus locis unum corpus extendi poſſit? quod ad Euchariſtiæ veritatem impertinens eſt, & plus nocet quam prodeſt, ad illius oppugnatores refellendos. Nam ſi propoſitio iſta,* Nullum corpus pluribus locis extenſive adeſſe ſimul poteſt, *negetur ſimpliciter, jam deflectitur tota diſceptatio ad incommoda quædam ſenſibilia quæ hujuſmodi extenſionem corporalem conſequi poſſunt, nec de corpore Chriſti quidquam amplius diſceptatur, ac in opinione quam ut abſurdam Catholici plerique rejiciunt, momentum tantæ veritatis & tam neceſſariæ defenſionis reponitur; ſi autem concedatur, ſicut concedi debet, quod extenſive quidem nullum corpus adeſſe ſimul pluribus locis poteſt, ſed inextenſo modo, qui ſupra dictis incommodis non afficitur, poteſt; intra cancellos conſtringitur diſceptatio, nec evagatur extra propriam rationem corporis Chriſti, cui ſingularis eſt ille modus.* Et rurſus in Scholiis ad artic. 5. quæſt. 76. *Impertinens* (inquit) *& fruſtraneum eſt ad veritatem Euchariſtiæ aſtruendam, immo magis periculoſum & noxium, quam proficuum & ſecurum ad eam defendendam, ut unum corpus aſſeratur circumſcribi pluribus locis poſſe, vel in pluribus locis per ſuæ quantitatis extenſionem eſſe; quia cum illo modo exiſtendi, qualitercumque aſtruatur, nihil commune habet modus proprius quo Chriſtus eſt ſingulariter in ſacramento, nec iiſdem ac ille incommodis eſt obnoxius: puta ut corpus Chriſti dicatur ſimul eſſe ſupra ſe ac infra ſe; ſimul dextrorſum ſibi ac ſiniſtrorſum, ſicut omnino neceſſe eſt in corporibus localiter extenſis contingere præter alias plures antilogias vel contradictiones inde neceſſario conſequentes, ut quod ſimul ſedere idem corpus ac ſtare poſſit, vel quieſcere ſimul & moveri, & ſimilia, cum nihil tale modus corporis Chriſti patiatur.*

Ad quintum in primis dico: Ethnicos & Judæos, ſimi- 112
li argumento divinitatem Chriſti, & Incarnationis myſterium olim impugnaſſe; quare Auguſtinus Epiſt. 49. ait quod *in Chriſtum non crederemus, ſi fides Chriſtianorum cachinnum metueret Paganorum.* Dicebant enim, Deum concipi, novem menſibus in utero mulieris portari, in cunis vagire, eſurire, algere, crucifigi, mori, &c. Dei majeſtate prorſus indignum videri. Unde ſicut Tertullianus in libro de carne Chriſti, ita reſpondet Marcioni: *Quid indignius eſt Deo, & magis erubeſcendum, naſci, an mori; carnem geſtare, aut crucem; circumcidi, an ſuffringi; educari, an ſepeliri; in præſepi deponi, an in monumento recondi;* Ita nos reſpondemus Calviniſtis: quid eſt indignius Deo, & magis erubeſcendum, eſſe in utero mulieris, aut in ventre noſtro; ingredi per os noſtrum, an exire per vias partus; decidere in terram, an tolli in crucem; ſumi ſine contumelia a muribus, an contumelioſe inter latrones crucifigi. Atqui ſi Deus illa non pertuliſſet, ſalutem non haberemus; ſi hæc non ferret, vitam non haberemus, quia nihil eſt indignum, nihil moleſtum Deo, quod nobis utile eſt. Addit idem Auctor ibidem, myſteria noſtræ fidei eo ipſo Dei majeſtate maxime digna eſſe, quod eorum dignitas ita ſit ſupra rationem humanam elevata, ut videatur potius indignitas, ſi per eam dumtaxat conſideretur: *Quodcumque* (inquit) *Deo indignum eſt, mihi expedit. Salvus ſum, ſi non confundar de Domino meo. Natus eſt Dei Filius: non pudet, quia pudendum eſt. Et mortuus eſt Dei Filius, prorſus credibile eſt, quia ineptum eſt. Et ſepultus reſurrexit: certum eſt, quia impoſſibile.* Et libro 2. contra Marcionem ait: *aſſumpſiſſe Deum quædam ſibi indigna, nobis autem neceſſaria, & ideo jam Deo digna, quia*

nihil tam Deo dignum, quam ſalus hominis. Item in libro de reſurrectione carnis docens quomodo paganorum ſcommata & facetias refellere debemus: *Auſim* (inquit) *dicere, ſi hæc carni non accidiſſent, benignitas, & gratia, & miſericordia, & omnis vis Dei vivifica vacaviſſet*, id eſt defuiſſet. Idem in præſenti dicere poſſumus: ſi Chriſtus in Euchariſtiæ ſacramento non ſe ita demiſiſſet, omnis vis carnis ejus vivifica defuiſſet; qui enim non manducat
112 carnem filii hominis, vitam non habet. Sicut ergo caritas erga homines, & noſtræ ſalutis deſiderium, Chriſtum ad ea impulit, quæ ejus majeſtate Judæis & Gentilibus indigna viſa ſunt: ita & ad Euchariſtiæ ſacramentum inſtituendum, in quibus variis indignitatibus voluit ſubjici, quæ furor & inſania hæreticis videntur, ſed quæ infinitam ejus ſapientiam mirum in modum commendant, ut egregie declarat Auguſtinus Concione 1. in Pſalmum 33. cui titulus eſt: *Pſalmus David, cum mutavit vultum ſuum coram Abimelech, & dimiſit eum, & abiit*. Qui Pſalmus ordinatione Apoſtolorum in primitiva Eccleſia canebatur, cum fideles ad ſacram ſynaxim accedebant, ut refert S. Clemens in libro de Conſtitutionibus Apoſtolicis. Sic ergo ait: *Quaſi furor & inſania videbatur dare carnem ſuam manducandam hominibus, & bibendum ſanguinem . . . . Sed Rege Achis, id eſt ſtultis & ignorantibus. Dixerunt enim: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Arreptitium putabant Dominum, & neſcire quod loqueretur, & inſanire: ille autem qui noverat quod dicebat, in illa mutatione vultus ſui, & quaſi furore & inſania, Sacramenta prædicabat*. Notant etiam aliqui, quod quando David coram Rege Abimelech ſtultitiam ſimulavit, *diffluebant ſalivæ ejus in barbam*, ut ait Scriptura: quia cum ſaliva ſit ſignum inſaniæ, barba vero ſapientiæ, & ætatis virilis; verba Chriſti quæ puerilia videbantur, quando carnem ſuam manducandam promittebat, infinitam ejus ſapientiam & potentiam mirum in modum commendabant.

113 Reſpondeo ſecundo, negando ex vera & reali Chriſti manducatione ſequi abſurda illa & inconvenientia quæ objiciuntur ab hæreticis: cum enim Chriſtus exiſtat in Euchariſtia, modo non paſſibili, ſed impaſſibili, nullo modo lædi poteſt, proinde proprie loquendo non cadit in terram, nec pedibus conculcatur, aut dentibus atteritur, ſed iſta omnia penes ſolas ſpecies fiunt. Cujus exemplum habemus in homine; licet enim ipſo cadente, corpus cadat, anima tamen in corpore exiſtens non dicitur proprie cadere, ſed tantum per accidens, ad motum corporis. Non alteratur etiam aut corrumpitur corpus Chriſti in ſtomacho, per manducationem; ſed integrum & incorruptibile perſeverat, juxta id quod Beatus Andreas Ægeæ Proconſuli, ut diis ſuis immolaret hortanti, reſpondit: *Deo qui vivus & verus eſt quotidie immolo, non taurorum carnes, aut hircorum ſanguinem, ſed immaculatum agnum in altari, cujus carnes poſteaquam omnis populus credentium manducaverit, agnus qui ſacrificatus eſt, integer perſeverat & vivus*. Unde Cyprianus de cœna Domini: *Integer erogatur, diſtributus non demembratur, incorporatur, & non injuriatur, recipitur, & non includitur*. Et Auguſtinus apud Bedam in cap. 10. prioris ad Corinthios: *Quando Chriſtus manducatur, vita manducatur, nec occiditur ut manducetur, ſed mortuus vivificat: quando manducatur, reficit, ſed non deficit. Non ergo timeamus, fratres, manducare iſtum panem, ne forte finiamus illum, & poſtea quod manducetur non inveniamus: manducatur Chriſtus, vivit manducatus, quia reſurrexit occiſus*. Item corpus Chriſti, cum ſit glorioſum & incorruptibile, in ſubſtantiam ipſorum ſumentium non tranſit, ſed eos potius in ſe ſpiritualiter mutat, ut docet idem Sanctus Doctor lib. 7. Confeſſion. c. 10. ubi loquens in perſona Chriſti, ſic ait: *Cibus ego ſum grandium, creſce & manducabis me; nec tu me mutabis in te, ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me*. Similia tradit Leo Papa Serm. 15. de Paſſione, his verbis: *Non aliud agit participatio corporis & ſanguinis Chriſti, quam ut in id quod ſumimus tranſeamus*.

114 Demum quod hoſtia conſecrata putrefieri vel corrumpi poſſit, nihil indecens infert quod veritati conſecrationis, & veræ ac reali Chriſti ſub ſpeciebus Euchariſticis præſentiæ adverſetur, ut hæretici objiciunt, quia in corpus Chriſti putrefactio illa ſeu corruptio non redundat, ſicut nec in ipſius divinitatem, propter intimam unionem, injuriæ humanitatis, vel corporis infirmitates ac paſſiones redundabant. Sic Sol in cælo ſine ſordibus volutatur, nullam contrahens inde fœditatem, ut Baſilius occaſione Incarnationis exaggerat, & huc accommodari poteſt. Sic in medio rubi flammei & ardentis, Angelus qui perſonam Dei repræſentabat, nullam ſentiens læſionem, ut Exodi 3. videri eſt. Quid ergo metuendum, ne quid ex illa hoſtiarum corruptione vel putrefactione Chriſtus indignum patiatur. Unde Guitmundus de veritate Euchariſtiæ lib. 2. ſtatim poſt initium, objicienti Berengario, *Quod caro Chriſti eſt incorruptibilis, poteſt autem corrumpi ſacramentum, ſi diutius aſſervetur*, ita reſpondet: *O lingua blaſphemiis aſſueta! promptior ad extorquendam ſuperbe de Scripturis Dei ſuam perditionem, quam ad percipiendam cum fidelibus ſuavem refectionem!* Et paullo poſt: *Nobis panis ille cæleſtis, illa Euchariſtia, divinum illud manna, quod immaculati agni, carnem impaſſibilem factam de ſacris altaribus ſumimus, per quod & vivimus, & a corruptione ſanamur, numquam corrumpitur, nunquam putreſcit &c.*

ARTICULUS XIV.

Solvitur alia objectio hæreticorum, & conſenſus Eccleſiæ Græcæ cum Latina, quoad tranſubſtantiationem, & realem Chriſti præſentiam in Euchariſtia breviter demonſtratur.

Cum Petrus Martyr, Kemnitius, & Calviniſtæ Catholicis nonnunquam objiciant, Græcos a tranſubſtantiatione ſemper abhorruiſſe, eoſque realem Chriſti in Euchariſtia præſentiam ſemper negaſſe, ut hujus objectionis, ſeu potius impoſturæ & mendacii, falſitas aperte conſtet, hic breviter demonſtrandum ſuſcipio, Eccleſiam Græcam, quoad illa duo fidei noſtræ dogmata, conſentire cum Latina, & nuſquam inter Latinos & Græcos fuiſſe controverſiam, an panis vere & ſubſtantialiter mutaretur in corpus Domini, vel an Chriſti caro & ſanguis ſub ſpeciebus Euchariſticis realiter exiſterent. 115

Plura igitur hujus Eccleſiæ Græcæ cum Latina conſenſus afferri poſſunt argumenta, ſeu teſtimonia, quæ videri poſſunt apud Bellarminum, lib. 3. de Euchariſtia c. 21. aliqua ſolum hic ſubjiciam, quæ ſatis recentia ſunt. Primum ſumitur ex cenſura Orientalium ad Auguſtanam confeſſionem. Cum enim Lutherani Auguſtanam confeſſionem ad Patriarcham Conſtantinopolitanum, alioſque Epiſcopos Græcos miſiſſent, ut controverſiarum quas circa tranſubſtantiationem panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti nobiſcum habent, eos judices conſtituerent, Cenſuram pro approbatione remiſerunt, & inter alia, hæc ad eos reſcripſerunt: *Multa de vobis referuntur, quæ nobis nullo pacto probari poſſunt. Eccleſiæ igitur ſanctæ illud judicium eſt. In ſacra Cœna, poſt conſecrationem & benedictionem, panem in illud ipſum Corpus Jeſu Chriſti, vinum autem in illius Sanguinem, virtute Spiritus ſancti tranſire, ac immutari*. Et paullo poſt dicunt, corpus Chriſti non deſcendere de cælo, ut in Euchariſtia præſens adſit, ſed fieri præſens, per tranſmutationem, & tranſitionem panis in corpus. Item aſſerunt, ſub ſpeciebus panis verum corpus Domini contineri. 116

Secundum teſtimonium ſumitur ex Petro Arcudio, Auctore Græco, qui in libro de concordia Eccleſiæ Occidentalis & Orientalis in ſeptem Sacramentorum adminiſtratione lib. 3. cap. 2. hæc ſcribit: *In Sacramento Euchariſtiæ in primis Græci agnoſcunt, & amplectuntur, quin & firmiſſime credunt veram* μετουσίωσιν, *tranſubſtantiationem, ut ſatis conſtat ex antiquis, & omnium ætatum Patribus Græcis, noviſſime autem ex ipſomet Jeremia Patriarcha Conſtantinopolitano in c. 1. ſuæ Cenſuræ contra Lutheranos. Et quamvis eo nomine non utantur, ſunt tamen auctores aliorum nominum quibus eam, quantum fieri poſſit, appellant & exprimunt. Dicunt enim* μεταβάλλεσθαι καὶ μεταβολὴν μεταποιεῖσθαι, καὶ μεταποίησιν, μεταβαίνειν καὶ μετάβασιν, μεταῤῥυθμίζειν, μετασκευάζειν, μεταστοιχειοῦν τελείωσιν, καὶ τελειοῦν μετάστασιν, *aliaque id genus. Offert autem ejuſmodi exemplum Chryſoſtomus ad declarandam hanc miram mutationem homilia 5. de Pœnitentia ſeu de Euchariſtia in Encæniis*: ὥσπερ κηρὸς πυρὶ προσομιλήσας, οὐδὲν ἀπουσιάζει, οὐδὲν περισσεύει, οὕτω καὶ ὧδε νόμιζε συναναλίσκεσθαι τὰ μυστήρια τοῦ σώματος οὐσίᾳ. *Sicut cera igni adhibita nihil ſubſtantiæ remanet, nihil ſuperfluit, ſic & hic puta myſteria conſumi, corporis ſubſtantia*. 117

Hoc quidem notandum fuit, non propter Latinos, qui Græcos in hoc dogmate ſocios habent, & orthodoxe ſentire judicant, ſed propter hæreticos, qui propria dedecora aliis adſcribere non erubeſcunt; Petrum, inquam, pſeudomartyrem, qui in libro contra Stephanum Gardinerum objecto 128. *nimia impudentia dicit, Græcos abhorruiſſe a tranſubſtantiatione. Et Kemnitium, qui ſimiliter, ut eſt hæreticis familiariſſimum, mentitur Græcos in Concilio Florentino admittere noluiſſe mutationem panis in corpus Chriſti. Nam in eo Concilio (quod græce ſcriptum, beneficio Græcorum extat, & licet cuilibet perſpicere verum) non fuit quæſtio: An panis vere & ſubſtantialiter verteretur in corpus Domini, prout neque ullo in alio Concilio ſeu tempore, Latini cum Græcis hanc controverſiam diſceptarunt, ſed quibuſnam verbis illa ineffabilis mutatio fieret, in controverſiam venit.*

Porro Græci Patres, uno excepto Marco Epheſino, magnifice ſe ſentire de verbis Domini, quibus ſolus fieret corpus Chriſti, profeſſi ſunt, & argumenta in contrarium ex liturgia ſumpta, fortia in ſpecie, ſolida ſolutione profligarunt. Ceterum ne dicant hæretici, propterea non deſcribi loca ex libris Sanctorum Patrum de hac miranda mutatione, quod ea in eorum ſcriptis non extent, pauca ex multis ſubjiciam. Et ſtatim profert verba Cyrilli Jeroſolymitani in Catecheſi quarta & quinta myſtagogica, Gregorii Nyſſeni oratione Catechetica cap. 37. Chryſoſtomi homilia 82. in Matthæum, Damaſceni lib. 4. de fide cap. 14. Theophylacti in cap. 14. Marci, & tamdem ſeptimæ Synodi actione ſexta.

Tertium

118 Tertium teſtimonium ſumitur ex Synodo habita Conſtantinopoli anno 1642. ſub Parthenio Patriarcha Conſtantinopolitano: cum enim a triginta fere annis Batavi Cyrillum Patriarcham Conſtantinopolitanum dolo fefelliſſent, & ab ipſo in extrema ſenectute conſtituto, ſuæ confeſſionis fidei teſtimonium, manu ipſius ſcriptum & firmatum accepiſſent, quod apud Batavos & Gallos tamquam Orientalis Eccleſiæ unam ſententiam & fidei confeſſionem oſtentabant: Tunc Parthenius Cyrilli ſucceſſor, cum dolum & fraudem animadvertiſſet, Conſtantinopoli anno 1642. Concilium coegit, in quo Calviniſtarum doctrina omnino proſcripta eſt. Sic vero habet Cenſura Concilii art. 17. Τὴν θείαν δὲ Εὐχαριστίαν οὕτω διαῤῥήγνυσιν, ὡς μηδὲν αὐτῇ ἕτερον εἰ μὴ τύπον ψιλὸν ἐγκαταλείπει, ὡς ἂν εἰ ἔτι τῇ σκιᾷ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐλατρεύομεν· οὐ γάρ φησιν εἶναι σῶμα Χριστοῦ ἀληθινὸν τὸν ὁρώμενον, καὶ ἐσθιόμενον ἄρτον ἤδη ἁγιασθέντα, ἀλλὰ τὸ νοούμενον πνευματικῶς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν φανταζόμενον· ὃ πάσης ἀσεβείας ἀνάπλεων· ὁ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἔφησε τοῦτο ἐστιν ὁ τύπος τοῦ σώματός μου, ἀλλὰ τοῦτο ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτο ἐστι τὸ αἷμά μου· Τοῦτο δηλαδὴ τὸ ὁρώμενον καὶ λαμβανόμενον καὶ ἐσθιόμενον, καὶ κλώμενον ἁγιασθὲν ἤδη καὶ εὐλογηθέν. *Divinam Euchariſtiam ita diſcerpit, ut nihil ipſi aliud, niſi figuram vacuam relinquat, ac ſi adhuc umbræ veteris legis ſerviremus. Non enim dicunt, panem quem jam ſanctificatum videmus, & manducamus, eſſe corpus Chriſti verum, ſed intellectum ſpiritualiter, aut potius phantaſticum: quod ſummæ impietatis eſt. Non enim Jeſus dixit, hoc eſt corporis mei typus; ſed hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus: hoc ſcilicet quod videmus, quod accipimus, quod manducamus, quod frangimus, cum jam ſanctificatum & benedictum eſt.*

119 Alia profert teſtimonia Antonius Arnaldus Doctor Sorbonicus in eximio libro quem nuper edidit de perpetuitate fidei Catholicæ de Euchariſtia: aliqua tantum hic exſcribam, quæ certiora videntur ac illuſtriora. Primum ſumitur ex litteris a Paniota Nicuſio ſcriptis Adrianopoli 20. Decembris 1671. & ad Excellentiſſimum Dominum Carolum Franciſcum Olier, Marchionem de Nointel, ſacræ Majeſtatis Chriſtianiſſimæ ad Portam Ottomanam Legatum, miſſis, in quibus ſic ait: *Vir excellentiſſime, cur non pudeat Calvinianæ hæreſeos ſectatores, poſt tot Eccleſiæ Orientalis contra eos factas demonſtrationes, poſt tot actus Synodales typis evulgatos, poſt Cyrillianæ Confeſſionis damnationem, poſt Meletti Strigi Doctoris Eccleſiæ Orientalis prolixam ipſius refutationem, poſt denique ſæpe memoratæ Eccleſiæ fidei ſuæ confeſſionem, omnium fere Antiſtitum ſuorum unanimi conſenſu & confirmatione nuperrime publicatam, tam impudenter & pertinaciter hanc Eccleſiam in conſortium pernicioſarum hæreſeon ſuarum advocare! Si enim Græcorum Eccleſiæ fidei confeſſionem ſcire cupiunt, quare eam ſolummodo a Cyrilli quater ob ſuſpicionem hæreſeos Sede Patriarchali a Græcis expulſi, poſt occiſi, ac ultimo publico anathemati traditi, confeſſione petunt? Si quærunt quid de vera & ſubſtantiali Jeſu Chriſti Servatoris, in divino Euchariſtiæ myſterio præſentia, Græci credunt, inſpiciant paulliſper libros officiorum ſacerdotalium, quos* ὡρολόγια *vocant, & perlegant orationes quas quilibet Sacerdos ante & poſt ſacramentorum aſſumptionem tenetur abſolvere.*

120 Refert etiam præfatus Auctor teſtimonium Patriarchæ Conſtantinopolitani, trium Expatriarcharum Conſtantinopolitanorum, Patriarchæ Alexandrini, & quinque ſupra triginta Metropolitanorum, quo ſuam de Euchariſtia fidem his vocibus, ſubſcriptionibus ſuis munitis, Conſtantinopoli in domo Patriarchali indictione vigeſima, menſis Januarii anni 1672. luculentiſſime expreſſerunt: „Quoad terribile Euchariſtiæ ſacramentum credimus, & „ſine dubitatione confitemur, vivum Domini noſtri Je„ſu Chriſti corpus eſſe inviſibiliter præſens præſentia reali „in Sacramento: Nam operatione ſanctiſſimi Spiritus, „modo ſupernaturali & ineffabili, panis in proprium „Jeſu Chriſti corpus, & vinum in vivum ejuſdem „ſanguinem, realiter, vere & proprie commutantur. „Credimus etiam integrum Chriſtum offerri & ſeipſum „offerre, ipſum integrum a recipientibus modo impaſſi„bili manducari . . . . Sacramentum hoc vera adoratio„ne dignum eſt, in eo enim non minori venerationis „cultu, corpus Jeſu Chriſti Salvatoris a Divinitate aſ„ſumptum, proſequimur, quam ipſam Divinitatem ado„ramus. Pro omnibus Chriſtianis Orthodoxis, cum vi„vis, tum vita functis, in ſacrificium offertur.

121 Adducit etiam librum confeſſionis Orthodoxæ Dionyſii Patriarchæ Conſtantinopolitani, cujus archetypus manuſcriptus ad Regem noſtrum Chriſtianiſſimum nuper delatus eſt, in quo hæc habentur: „Animadvertendum eſt, „ut Sacerdos talem habeat intentionem, quod ipſa ve„ra ſubſtantia panis & ſubſtantia vini tranſubſtantientur „in verum corpus & ſanguinem Chriſti . . . . Tranſub„ſtantiantur panis in verum corpus Chriſti, & vinum „in verum ſanguinem Chriſti, remanentibus ſolum ſpe„ciebus viſibilibus." Quod multis ibi confirmatur, additurque huic myſterio exhibendum eſſe honorem qui debetur ipſi Chriſto.

Item ibidem profert proceſſum Synodalem a Doſitheo Patriarcha Jeroſolymitano, in ipſa Synodi celebratione die 20. Martii 1672. editum, cui & ipſe Doſitheus Patriarcha, & Nectarius Expatriarcha, & ſex Metropolitani, & Archimandritæ, Presbyteri, Diaconi, & Monachi ſupra quinquaginta, ſubſcripſerunt. Titulus hujuſmodi Tractatus hic eſt: *Titulus fidei Orthodoxæ, ſeu Apologia adverſus hæreticos Calviniſtas, Eccleſiam Orientalem, ſecum idem de Deo rebuſque divinis ſentire accuſantes: editus eſt a Synodo Jeroſolymitana, ſub Patriarcha Doſitheo*. In eo autem opere indignati & ægro animo conqueruntur, quod Calviniſtæ (quos *vaniloquos, Novatores, Hæreticos, mendacii architectos, apoſtatas, artificioſos Scripturæ & Patrum, hæreticorum more, expoſitores* appellant) poſt Græcorum Patriarcharum declarationes, poſt typis editam Confeſſionem Orthodoxam, poſt reprobatas & anathemate perculſas Cyrilli Lucari, vel ſaltem illi attributas, impias reſponſiones, poſt ſollemnes Iconomachorum & præſentiam corporis Chriſti in Euchariſtia, & vini in ejuſdem corpus & ſanguinem tranſubſtantiationem negantium, ſingulis annis bis iteratas excommunicationes; poſt Gabrielis Archiepiſcopi Philadelphienſis, Gregorii Protoſyncelli, Theophani Patriarchæ Jeroſolymitani clariſſimas lucubrationes, Eccleſiam Græcam calumniari non ceſſent. Fidem autem præſentiæ realis, & tranſubſtantiationis, articulo decimo ſeptimo tam clare exponunt, ut nihil in Tridentino habeatur apertius. 122

Ibi etiam legere eſt authenticum & perilluſtre Cruciadoris Patriarchæ Armeniorum teſtimonium, datum in civitate Siſenſi anno 1672. quo Lutheranorum & Calviniſtarum hæreſes deteſtatus, ait: *Faxit Deus ut natio noſtra tantum diſtet a talibus & ſimilibus erroribus Calviniſtarum & Lutheranorum quantum cælum a terris . . . . . . Dicunt corpus Chriſti non eſſe realiter in Euchariſtia, ſed panem tantummodo & vinum, figuras & ſigna corporis & ſanguinis Jeſu Chriſti, quæ vim & virtutem eorum recipientibus communicat . . . . . Dicunt ſubſtantiam panis & vini non converti in corpus & ſanguinem Chriſti, ſed panem & vinum manere poſt conſecrationem. Miſſam non eſſe verum ſacrificium propitiationis, nec debere offerri pro vivis & defunctis. Incongruum eſſe adorare Chriſtum in Euchariſtia, immo nec poſſe adorari ſine idololatria*. Enumeratis deinde aliis hujuſmodi hæreticorum erroribus, ſic concludit: *Nos igitur ſupra ſcriptus Cruciador Patriarcha una cum noſtris Eccleſiaſticis, Epiſcopis, Doctoribus & Presbyteris, mox ut audivimus ſupra allatas propoſitiones, mendaciis refertas, horrendas, ac totaliter penituſque contrarias Eccleſiæ Catholicæ, & Apoſtolicæ ejuſdemque ſectatoribus, ut patet in ſingulis, pro viribus conati ſumus e medio tollere ejuſdem errores ac ſpurcitias hucuſque auribus noſtris inauditas. Immo abſit ut talium hæreſum ſola cogitatio in mentem noſtram incidat; quin potius ab ipſis toto animo abhorremus tamquam a mortifero veneno, & adeo deteſtamur eas, ut ne quidem de ipſis aliquid audire velimus*. Cui cenſuræ quatuor Archiepiſcopi, variique Sacerdotes ſubſcripſerunt. 123

Demum, pluribus aliis prætermiſſis, in prædicto libro de perpetuitate fidei, videri poteſt celebre teſtimonium Davidis Archiepiſcopi civitatis Regiæ Spaham, ad Regem Chriſtianiſſimum, a natione Armena quæ verſatur in Perſia miſſum; datum in conventu Epiſcoporum & Doctorum 10. Decembris anni 1671. in quo Calviniſtas *Novatores, ponentes falſam impoſturam, fingendo Armenos eſſe, communicantes eorum malitiæ appellant*. Adduntque: *Credimus & dicimus Chriſtum habere corpus & naturam humanam, quod largitur pretioſe omnibus digne accipientibus, & habemus primum fundamentum in verbo Domini Matth. 26. Hoc eſt corpus meum, & ſanguis meus, & non ſignum. Unde indubitate adoramus Chriſtum in illo ſacramento, & ille qui talia non credit, ſit ipſi idololatria, nobis vero fidelibus eſt ſalutaris atque optimus cultus. Pariter credimus eſſe veram propitiationem vivis & defunctis . . . . Tales ſunt intentiones, Potentiſſime Rex, Epiſcoporum & Doctorum Eccleſiæ Armenæ, quibus breviter oſtendimus veracitati veſtræ, quod non ſumus tales, ut diffamarunt nos receptores talia enormia*. Contra tam expreſſa, authentica & illuſtria teſtimonia, nihil certe habent Claudius, & alii hæreticæ pravitatis Miniſtri, quo ſe tueantur, præter animi pertinaciam. Unde *cum iſtis* (ut verbis Auguſtini utar) *non tam diſputationibus quam orationibus eſt agendum: plus eis ſine dubitatione præſtamus, ſi ut convertantur oremus. Ne cum tantis ingeniis vel pereant, vel alios perdant præſumptione damnabili.* 124